

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В КОНТЕКСТІ АГРАРНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Якобчук В. П., к. е. н., професор, Пугачова Н. С, аспірант
Житомирський національний агроекологічний університет

Процеси глобалізації аграрних ринків супроводжуються тенденцією швидкого розвитку органічного виробництва. Так, під органічне сільське господарство в світі уже використовуються великі площі земель: в Європі 5,1 млн га, Північні Америці – 1,5 млн га, Латинській Америці – 4,7 млн га, а в Австралії – 10,6 млн га [1]. Технології, що використовуються в органічному виробництві, забезпечують якість та безпеку продуктів харчування, сільськогосподарської сировини, дають можливість відтворити екологічні баланси, зруйновані тривалою інтенсифікацією сільського господарства, сприяють підвищенню природної родючості землі, посилюють відновлювальні властивості живих організмів та гумусу і, як результат, – підвищують еколого-економічну ефективність функціонування аграрного сектора економіки країни.

Використання Україною успішного зарубіжного досвіду організації органічного виробництва забезпечить збереження, раціональне використання та розвиток всього аграрного потенціалу країни, сприятиме узгодженню інтересів селянина, суспільства та держави, тобто забезпечить реалізацію основних стратегічних цілей національної безпеки. Аграрна орієнтація економіки України відводить органічному виробництву особливу роль в забезпеченні безпеки і збалансованості розвитку аграрного потенціалу, сільських територій, сприяє підвищенню рівня життя сільського населення, покращенню екологічності та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Сільське господарство України – найбільш природомістка галузь, яка використовує 41,5 млн га сільськогосподарських угідь (68,8 % території України), у тому числі 32,5 млн га ріллі (53,9 %), 7,9 млн га сіножатей і пасовищ (13,0 %), 0,89 млн га багаторічних насаджень (1,5 %) [2, с. 4]. Водночас низка екологічних проблем, пов'язаних з наслідками інтенсивного ведення сільського господарства, до яких слід віднести втрату ґрунтами природної родючості, їх деградацію, виснаження, поширення вітрової та водної ерозії, забруднення довкілля та сільськогосподарської продукції засобами хімізації, радіонуклідами, важкими металами, відходами тваринництва тощо. З огляду на це,

виникає необхідність у розробці економічного механізму екологізації сільськогосподарського виробництва.

На переконання провідних вчених економістів-аграріїв, екологізація виробництва передбачає: 1) екологізацію продукції, тобто розробку таких її видів, використання яких завдає мінімальної шкоди навколишньому середовищу; 2) екологізацію технологій виробництва продукції; 3) розробку безвідходних і маловідходних технологій, ефективного очисного обладнання, засобів автоматизації, вимірювання та контролю; 4) розробку альтернативних варіантів отримання нової корисної продукції із побічних відходів галузі [3, с. 60].

О. А. Веклич розглядає екологізацію як спосіб організації виробничих процесів, що дозволяє при мінімальних затратах живої і уречевленої праці та мінімальній шкоді природним зв'язкам досягати максимального збереження природного середовища, екологічної рівноваги [4, с. 100].

Ми погоджуємося з позицією, що під екологізацією сільськогосподарського виробництва розуміється сукупність усіх видів господарської діяльності, що забезпечують зменшення негативного впливу виробництва й запобігання порушенню екологічної рівноваги в природному середовищі [5, с. 38-39], а органічне виробництво можна вважати одним з провідних способів екологізації. Сучасна популяризація органічного сільського господарства в Україні сприятиме сталому розвитку аграрної сфери, а також прискорить інтеграційні процеси в АПК в умовах глобалізації аграрних ринків.

Україна, маючи значний потенціал для виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку, досягла певних результатів щодо розвитку власного органічного виробництва. Так, площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції, складає вже понад триста тисяч гектарів, а наша держава займає почесне двадцяте місце з-поміж світових країн-лідерів органічного руху. Частка сертифікованих органічних площ серед загального об'єму сільськогосподарських угідь України складає близько 0,9%. При цьому Україна займає перше місце в східноєвропейському регіоні щодо сертифікованої площі органічної ріллі, спеціалізуючись переважно на виробництві зернових, зернобобових та олійних культур [6].

В останні роки спостерігається тенденція активного наповнення внутрішнього ринку власною органічною продукцією за рахунок налагодження власної переробки органічної сировини. Зокрема, це крупи, соки, сиропи, повидло, мед, м'ясні та молочні вироби.

Офіційні статистичні огляди IFOAM підтверджують, що якщо на початок 2003 р. в Україні було зареєстровано 31 господарство, що отримало статус «органічного», то в 2013 р. нараховувалось вже 175 сертифікованих органічних господарства, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель склала 393 400 га.

Таблиця 1

Загальна площа органічних сільськогосподарських угідь та кількість органічних господарств в Україні, 2009-2013 рр.

Показник	2009	2010	2011	2012	2013
Площа, га	270193	270226	270320	272850	393400
К-ть господарств	121	142	155	164	175

Джерело: [5].

Більшість українських органічних господарств розташовані в Одеській, Херсонській, Київській, Полтавській, Вінницькій, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Житомирській областях. Українські сертифіковані органічні господарства – різного розміру – від кількох гектарів, як і в більшості країн Європи, до декількох тисяч гектарів ріллі.

Починаючи з січня 2014 р. в Україні вступив у дію, підписаний 03 жовтня 2013 р. Президентом України Закон України № 425-VII «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». Законом визначаються правові та економічні основи виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції та сировини, заходи контролю та нагляду за такою діяльністю і спрямовані на забезпечення справедливої конкуренції та належного функціонування ринку органічної продукції та сировини, покращення основних показників стану здоров'я населення, збереження навколишнього природного середовища, раціонального використання ґрунтів, забезпечення раціонального використання та відтворення природних ресурсів, а також гарантування впевненості споживачів у продуктах та сировині, маркованих як органічні [7].

Інституалізація економічно-правового механізму впровадження в Україні органічного виробництва викликана:

- необхідністю відтворення родючості ґрунтів та збереження навколишнього середовища;
- активізацією розвитку сільських територій та підйому рівня життя сільського населення;

- необхідністю підвищення ефективності та прибутковості сільськогосподарського виробництва;
- забезпеченням споживчого ринку здоровою якісною продукцією;
- зміцненням експортного потенціалу держави;
- поліпшенням іміджу України як виробника та експортера високоякісної здорової органічної продукції;
- забезпеченням продовольчої безпеки в Україні;
- підвищенням загального добробуту громадян держави.

Відповідно до цього Закону, суб'єкти господарювання, які маркують свою продукцію як органічну, зобов'язані привести свою діяльність у відповідність з положеннями Закону протягом шести місяців. Проте необхідно зазначити, що в Україні не розроблені відповідні підзаконні акти, які сприяли б впровадженню економічного механізму екологізації аграрного виробництва. Так, вітчизняні виробники, проходячи процедуру органічної сертифікації свого виробництва за діючими міжнародними стандартами, не мають власної сертифікаційної бази, фінансового забезпечення екологізації виробничих процесів, чітко визначених державних регуляторів підтримки галузі.

Результатом чого є невиконання Державної цільової Програми розвитку села на період до 2015 р., де було задекларовано довести обсяг частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільськогосподарства до 10 відсотків.

Новим документом, що акцентує увагу на органічному секторі, є Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України за № 806-р. В стратегії серед пріоритетних напрямів досягнення основних цілей акцентовано увагу на забезпеченні продовольчої безпеки держави шляхом сприяння розвитку органічного землеробства, насамперед в особистих селянських і середніх господарствах.

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» характеризується наявністю суттєвих недоліків, що потребують внесення відповідних змін і доповнень. Проте в цілому його прийняття можна вважати важливим кроком у регулюванні в Україні відносин, пов'язаних з виробництвом та обігом органічної сільськогосподарської продукції. Однак для забезпечення розвитку органічного сільськогосподарського виробництва прийняття одного лише закону недостатньо. Розвиток в Україні органічного сільськогосподарського виробництва пов'язаний з впровадженням

системи економіко-правових регуляторів екологізації галузі, що передбачає вирішення:

а) економічних проблем: недостатнє фінансове забезпечення, відсталість матеріально-технічної бази, домінування спрямованості економічних інтересів аграрних виробників на поточне виробництво, недосконалість системи оподаткування і потреба в податкових преференціях при впровадженні виробництва органічної сільськогосподарської продукції;

б) правових проблем: необхідність удосконалення правового регулювання відносин у сфері органічного сільського господарства;

в) управлінських проблем: як зовнішні (недосконалі і нерозвинені система управління і контролю у сфері державного регулювання органічного сільського господарства, орієнтування виробників тільки на вже існуючі ринки і короткострокову окупність), так і внутрішні (низький рівень менеджменту на самому підприємстві, відсутність або недостатня кваліфікація фахівців у сфері ведення органічного сільського господарства);

г) екологічних проблем, зокрема, необхідність формування та виховання екологічної свідомості у всіх суб'єктів аграрних відносин, подолання забруднення земель сільськогосподарського призначення, водних об'єктів залишками агрохімікатів, пестицидів та приведення їх у стан, при якому стає можливим ведення органічного сільського господарства;

д) соціально-психологічних проблем: побоювання і опір змінам, які можуть спричинити негативні наслідки для трудового колективу або членів (учасників) сільськогосподарських підприємств, небажання змінювати існуючі способи виробничо-господарської діяльності, поведінку і традиції, ризик невизначеності, втрат і невдач.

Література

1. Національні особливості органічного землеробства. – Аграрний тиждень України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://a7d.com.ua/plants/1059-nacionalni-osoblivosti-organichnogo-zemlerobstva.html>.

2. Державний земельний кадастр України за станом на 1 січня 2015 року. – К.: Держземагенство, 2015. – 198 с.

3. Немченко В. В. Хозяйственный механизм и природопользование / В. В. Немченко. – М. : ВО «Агропромиздат». – 1988. – 127 с.

4. Веклич О. А. Эколого-экономические противоречия / О. А. Веклич. – К. : Наукова думка. – 1991. – 144 с.

5. Игнатьев А. Е. Совершенствование методологии управления социалистическим природопользованием / А. И. Игнатьев // М. : Наука, 1986. – С. 38-39.

6. Федерация органичного руху України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua>.

7. Закон України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини». – Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 20-21. – С. 721.